

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
Олексій Жильцов

«14» 11 2020 р

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МИСТЕЦТВО
БАЛЕТМЕЙСТЕРА

для студентів 2 курсу

галузі знань 02 Культура і мистецтво

Спеціальності 024 Хореографія

освітнього рівня першого (бакалаврського)

освітньо-професійної програми 024.00.01 Хореографія

Київ – 2020

Розробники:

В'ячеслав Вітковський, доцент кафедри хореографії

Викладачі: В'ячеслав Вітковський, доцент кафедри хореографії

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри хореографії

Протокол від 31.08.2020 р. № 7

Завідувач кафедри Володимир Грек

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 024.00.01
Хореографія (за видами) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 30.08.2018р

Гарант освітньої професійної програми Тетяна Медвідь

Робочу програму перевірено

Заступник директора

 Алла Таранник

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____, «__» 20__ р., протокол №__

На 20__/20__ н.р. _____, «__» 20__ р., протокол №__

На 20__/20__ н.р. _____, «__» 20__ р., протокол №__

На 20__/20__ н.р. _____, «__» 20__ р., протокол №__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання
Вид дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів, годин	17 кредитів 510 год
Курс	2
Семестр	3,4
Кількість змістовних модулів з розподілом:	2
Обсяг кредитів	3/3
Обсяг годин, в тому числі:	180 (90/90)
Аудиторні	68/72
Модульний контроль	4/6
Семестровий контроль	18/12
Самостійна робота	-/-
Форма семестрового контролю	екзамен/залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Дисципліна «Мистецтво балетмейстера» є профільною в системі професійної підготовки майбутніх хореографів. Ця дисципліна спирається на знання, сформовані під час вивчення інших теоретичних та практичних дисциплін та передбачає використання студентами їх під час створення творчого проекту – хореографічної композиції.

Метою курсу є високоякісна хореографічна підготовка студентів до створення хореографічних композицій в різних стилях, видах та жанрах хореографічного мистецтва, формування балетмейстерського світобачення.

Головним завданням курсу мистецтва балетмейстера є формування здатності використовувати знання сучасного лексичного матеріалу під час постановчої діяльності. Студент повинен ознайомитися з основними поняттями балетмейстерського мистецтва, з основними законами та прийомами постановки хореографічного твору, оволодіти знаннями, уміннями, прийомами та навичками постановки хореографічного твору.

У результаті вивчення студенти здобувають наступні компетентності:

Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- Здатність спілкуватися іноземною мовою;
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- Здатність бути критичним і самокритичним;
- Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
- Здатність виявляти ініціативу та підприємливість;
- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;
- Здатність здійснювати ефективний комунікативний процес;
- Навички здійснення безпечної діяльності.

Фахові компетентності:

- Здатність аналізувати основні етапи, виявляти закономірності історичного розвитку мистецтв, стильові особливості, види і жанри, основні принципи координації історико-стильових періодів світової художньої культури;
- Здатність розуміти теорію та практику хореографічного мистецтва, усвідомлювати його як специфічне творче відображення дійсності, проектування художньої реальності в хореографічних образах;
- Здатність оперувати професійною термінологією в сфері фахової хореографічної діяльності (виконавської, викладацької, балетмейстерської та організаційної);
- Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків для забезпечення освітнього процесу в початкових мистецьких та позашкільних навчальних закладах;
- Здатність використовувати інтелектуальний потенціал, професійні знання, креативний підхід до розв'язання завдань та вирішення проблем в сфері професійної діяльності;

- Здатність сприймати новітні концепції, усвідомлювати багатоманітність сучасних танцювальних практик, необхідність їх осмислення та інтегрування в актуальний контекст з врахуванням вітчизняної та світової культурної спадщини;
- Здатність збирати, обробляти, аналізувати, синтезувати та інтерпретувати художню інформацію з метою створення хореографічної композиції;
- Здатність застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології (відео-, TV-, цифрове, медіа- мистецтва і т. ін.) в процесі створення хореографічного твору, його реалізації і презентації;
- Здатність здійснювати репетиційну діяльність, ставити та вирішувати професійні завдання, творчо співпрацювати з учасниками творчого процесу;
- Здатність використовувати принципи, методи, форми, засоби, інноваційні технології в організації освітнього процесу в початкових мистецьких та позашкільних навчальних закладах;
- Здатність володіти методикою викладання фахових дисциплін, основними методами хореографічної педагогіки;
- Здатність використовувати і розробляти сучасні інноваційні та освітні технології в галузі культури і мистецтва;
- Здатність використовувати традиційні та інноваційні методики для діагностування творчих, рухових (професійних) здібностей, їх розвитку відповідно до вікових, психолого-фізіологічних особливостей суб'єктів освітнього процесу;
- Здатність демонструвати високий рівень володіння танцювальними техніками, виконавськими прийомами, вміти застосовувати їх як виражальний засіб;
- Здатність застосовувати набуті виконавські навички в концертно-сценічній діяльності, підпорядковуючи їх завданням хореографічного проекту.

3. Результати навчання за дисципліною.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

- Володіти знаннями в галузі історії мистецтв і використовувати їх з метою визначення виразально-зображальних засобів відповідно до стилю, виду, жанру хореографічного проекту;
- Визначати хореографію як мистецький феномен, розрізняти основні тенденції її розвитку, класифікувати види, напрямки, стилі хореографії;
- Володіти термінологією хореографічного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом;
- Визначати місце хореографії в системі міждисциплінарних зв'язків з метою ствердження національної самосвідомості та ідентичності;
- Демонструвати володіння методиками викладання фахових дисциплін;
- Вдосконалювати виконавські навички і прийоми в процесі підготовки та участі у різноманітних фестивалях і конкурсах;
- Сприймати інформацію, творчо її переосмислювати та застосовувати в процесі виробничої діяльності;
- Володіти принципами створення хореографічного твору;
- Формулювати тему, ідею, надзавдання хореографічного твору, розробляти сценарно-композиційний план;
- Інтерпретувати задану тему хореографічного твору використовуючи традиційні та інноваційні технології відповідно до творчої особистості автора;
- Аналізувати результати педагогічної, асистентсько-балетмейстерської, виконавської, організаційної діяльності;
- Використовувати у навчальній, постановочній, репетиційній діяльності традиційні та інноваційні методи хореографічної педагогіки;
- Застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності відповідно до конкретних виробничих обставин;
- Відтворювати запропонований хореографом текст, забезпечуючи професійний рівень виконання, емоційну та акторську виразність;

- Застосовувати різноманітні танцювальні техніки в процесі виконавської та балетмейстерської діяльності;
- Знаходити оптимальні виконавські прийоми для втілення хореографічного образу.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1 Фольклор як основа розвитку хореографічного мистецтва							
Тема 1 Фольклорні танцювальні форми та їх стилістична природа.	22	2		20			
Тема 2 Сценічна обробка танцювальних форм народного фольклору різних країн.	26	2		24			
Тема 3 Постановка етюду на основі народно-сценічної хореографії різних народів світу.	20			20			
Модульний контроль				4			
Семестровий контроль				18			
Разом за 3 семестр	90	4		64			
Змістовий модуль 2 Танець з розгорнутою лексикою. Сценічні форми							
Тема 1 Сценічно-театральні обробки танцювальних форм.	22	2		18			
Тема 2 Розробка частин сценічної дії.	26	2		22			
Тема 3 Постановка танцю з розгорнутою лексикою.	36			28			
Модульний контроль				6			
Семестровий контроль				12			
Разом за 4 семестр	90	4		68			
Разом за рік	180	8		132			

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1 **Фольклор як основа розвитку хореографічного мистецтва**

Тема 1. Фольклорні танцювальні форми та їх стилістична природа.

Лекційний модуль:

Зародження фольклорного танцю.

Практичний модуль:

1. Різновиди танцювальних форм фольклору.
2. Зв'язок з музичною основою, пісенним вокалом, драматургією народних обрядів та свят.

Тема 2. Сценічна обробка танцювальних форм народного фольклору різних країн.

Лекційний модуль:

Народний фольклор різних країн світу.

Практичний модуль:

1. Стадії обробки танцювальних форм народного фольклору.
2. Прості форми малюнків, лексичних сполучень, пантомімних епізодів та пластичних мотивів на основі народно-сценічної хореографії різних народів світу.

Тема 3. Постановка етюду на основі народно-сценічної хореографії різних народів світу.

Практичний модуль:

1. Підготовча робота.
2. Першоджерела.
3. Етюдна розробка.
4. Аналіз композиції.
5. Розробка постановчого матеріалу. Опис. Корегування.

6. Відпрацювання вивченого матеріалу.
7. Репетиційна робота.

Змістовий модуль 2 . **Танець з розгорнутою лексикою. Сценічні форми**

Тема 1. Сценічно-театральні обробки танцювальних форм.

Лекційний модуль:

Видові, жанрові, стилістичні особливості танцювальних форм в сценічних редакціях.

Практичний модуль:

1. Аналіз музичного матеріалу.
2. Елементи художнього рішення.

Тема 2. Розробка частин сценічної дії.

Лекційний модуль:

Архітектоніка хореографічної композиції.

Практичний модуль:

1. Розвиток малюнків.
2. Складні лексичні поєднання.
3. Поліфонія та гомофонія.
4. Поняття інтерпретації та стилізації.

Тема 3. Постановка танцю з розгорнутою лексикою.

Практичний модуль:

1. Підготовчий етап. Вибір теми, форми, музичного матеріалу, елементів художнього рішення. Постановка етюдної роботи.
2. Написання лібрето.
3. Архітектоніка власної хореографічної композиції.
4. Відпрацювання вивченого матеріалу.

Критерії оцінювання практичного заняття

10 балів - студент досконально володіє термінологією та вдало застосовує її в методичному поясненні при постановці хореографічного твору. Визначає можливі помилки у виконанні танцівника, орієнтується в способах їх усунення. Швидко подає лексичний матеріал, а виконавець відтворює програмний матеріал; виконання вивченої лексики на високому рівні.

9 балів- студент допускає незначні помилки при подачі та виконанні лексичної основи композиції, аналізує та виправляє помилки допущені в процесі практичного виконання руху, виконавець чітко відтворює задану координацію руху.

8 балів- Студент на достатньому рівні демонструє підготовлений текст танцю , сценічно та методично вірно виконує лексику, допускає помилки при виконанні, але швидко реагує на зауваження та виправляє їх.

7 балів - Студент на достатньому рівні демонструє і танцювальні комбінації. Пластичні мотиви відповідають вимогам виконання медочичного та технічного характеру. Проявляє достатній рівень пояснення, а танцівник - запам'ятовування навчального матеріалу.

6 балів- Студент допускає помилки в виконаному завданні, не завжди знає структуру танцювальної комбінації, аналізує та знаходить причинні наслідки, які впливають на загальний результат виконання руху.

5 балів –Подача руху та лексичних утворень руху студентом має цілісну структуру, проте має методичні та технічні порушення при виконанні комбінацій. Рівень виконавської майстерності артиста на слабкому рівні.

4-3 бали -Виконання та подача танцювальних комбінацій на низькому рівні. Допущені помилки при їх виконанні, що не відтворюють поставлені хореографом завдання.

2- бали – Студент не готовий до постанов чого процесу, не знає програмного матеріалу.

1 бал- Студент присутній на парі, але практично не працює.

6.Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
			Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
1.	Відвідування лекційних занять	1	2	2	2	2
2.	Відвідування практичних занять	1	32	32	34	34
3.	Робота на практичних заняттях	10	32	320	34	340
4.	Виконання самостійної роботи	5	-	-	-	-
5.	Виконання модульної роботи	25	2	50	3	75
	Разом		-	404	-	451
<p>Максимальна кількість балів: За третій семестр 404 За четвертий семестр 451</p>						
<p>Розрахунок коефіцієнта: Третій семестр $404/60 = 6,7$ За другий семестр $451/100 = 4,5$</p>						

6.2 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

На I змістовий модуль заплановано 2 модульні контрольні роботи, на II змістовий модуль – 3.

Модульна контрольна робота №1

Форма: усне опитування. Максимальна кількість балів – 25.

Орієнтовний перелік питань:

- 1) Пояснити три значення терміну «Танець».
- 2) Пояснити два значення терміну «Хореографія».
- 3) Проаналізувати та описати види хореографії:
 - Фольклорний танець. Народний танець;
 - Класичний танець;
 - Академічний характерний та народно-сценічний танець;
 - Історичний танець та історико-побутовий танець;
 - Сучасний спортивний бальний танець;
 - Танець модерн, сучасний танець.
- 4) Проаналізувати та описати види танців:
 - За видом хореографії;
 - За стилістичними особливостями;
 - За композиційною побудовою;
 - За кількістю виконавців;
 - За ступенем складності.
- 5) Проаналізувати та описати жанри хореографії:
 - В основному значенні;
 - В інших значеннях (видові, стилістичні, композиційні та інші особливості);
 - Жанрова хореографія.
- 6) Проаналізувати та описати стилі хореографії:
 - Історичний;

- Спеціальний;
- Індивідуальний.

7) Дати загальну характеристику фольклору.

Модульна контрольна робота №2

Форма: практичний показ. Максимальна кількість балів – 25.

Завдання:

1. Продемонструвати власно створений етюд на основі народно-сценічної хореографії різних народів світу.

Модульна контрольна робота №3

Форма: усне опитування. Максимальна кількість балів – 25.

Орієнтовний перелік завдань:

1. Проаналізувати та описати «Танцювальний фольклор».
2. Описати види фольклорних (народних) танців.
3. Проаналізувати стадії обробки фольклору.
4. Описати та проаналізувати «Малюнок танцю».
5. Проаналізувати закони сценічної перспективи.
6. Описати розвиток та зміну малюнків.
7. Проаналізувати симетричність та асиметричність малюнків.
8. Проаналізувати зв'язок малюнку, хореографічного тексту та лексики танцю.
9. Проаналізувати зв'язок побудови малюнків та музичної основи.
10. Проаналізувати зв'язок малюнку та драматургії.
11. Проаналізувати зв'язок малюнку та художнього оформлення.

Модульна контрольна робота №4

Форма: практичний показ. Максимальна кількість балів – 25.

Завдання:

Продемонструвати власно створений етюд з розгорнутою лексикою.

Модульна контрольна робота № 5

Форма: усне опитування. Максимальна кількість балів – 25.

Завдання:

1. Розробити сценарну розробку власно створеного танцю з розгорнутою лексикою.
2. Зробити аналіз обраного музичного матеріалу.
3. Розробити архітектоніку власно створеного танцю з розгорнутою лексикою.

Критерії оцінювання МКР №1, 3, 5:

Кількість балів	Роз'яснення
23-25 балів	Студент проявив глибокі систематичні знання даної теми, навів приклади, на переважну більшість питань дав правильну відповідь, допущені помилки є незначними.
19-22	Студент визначає структуру відповіді, допускає незначні помилки, що не впливають на загальний результат відповіді.
15-18	Студент орієнтується в питанні, проте не чітко формує структуру відповіді, допускає помилки, що порушують правильність відповіді.
10-14	Відповідь поверхнева, не змістовна.
7-9	Відповідь на примітивному рівні.
1-6	Студент не орієнтується в зазначеному питанні.

Критерії оцінювання МКР №2, 4

Кількість балів	Роз'яснення
23-25 балів	Студент технічно та якісно демонструє створеного етюду або танцю з розгорнутою лексикою, сценічно та методично вірно виконує лексику. Емоційно передає образ (якщо він передбачений завданням), використовуючи засоби сценічної виразності. Чітко та впевнено виконує рухи в гармонійному поєднанні з музичним матеріалом.
19-22	Студент на достатньому рівні демонструє створений етюд або танець з розгорнутою лексикою. Пластичні мотиви відповідають вимогам виконання методичного та технічного характеру. Чітко та впевнено виконує рухи в гармонійному поєднанні з музичним матеріалом.
15-18	Студент допускає незначні помилки в виконаному завданні, аналізує та знаходить причинні наслідки, що впливають на загальний результат виконання руху.
10-14	Створені студентом етюди або танець з розгорнутою лексикою мають цілісну структуру, проте наявні методичні та технічні порушення при виконанні комбінацій. Рівень виконавської майстерності на слабкому рівні.
7-9	Виконання власно створеного етюду або танцю з розгорнутою лексикою на слабкому рівні. Допущені помилки при виконанні комбінацій, що не відтворюють поставлені завдання.
1-6	Студент не знає програмного матеріалу. Не зміг створити етюд або танець з розгорнутою лексикою відповідно до вимог викладача.

6.2 Семестровий контроль та критерії оцінювання

Форма семестрового контролю – екзамен (3 семестр), залік (4 семестр) Практичний показ власної хореографічної композиції.

До складання екзамену допускаються студенти, які протягом семестру виконали всі види робіт, передбачені навчальним планом та робочою програмою навчальної дисципліни «Мистецтва балетмейстера» 2 курс, і які за результатами проміжного контролю сумарно набрали не менше 35 балів. Студенти, які набрали менше ніж 35 балів, до екзамену не допускаються.

Критерії оцінювання:

Кількість балів	Роз'яснення
40-30	Постановка студента відповідає вимогам навчальної програми. На основі здобутих танцювальних знань, вмінь та навичок, самостійно та на високому рівні здійснює постановочно-творчу діяльність. При побудові хореографічного твору студент дотримується основних законів драматургії з урахуванням специфіки лексичної основи, що відповідає напрямку хореографії. Засобами хореографічного мистецтва розкриває зміст твору, використовуючи принципи хореографічної виразності. Музичний матеріал твору відповідає напрямку та драматургії хореографічного твору. Застосовує широкий спектр інструментаріїв постановки номеру.
29-19	Постановча робота здійснена на достатньому рівні. Студент в своїй роботі розкриває загальні етапи роботи балетмейстера. Драматургія номеру має незначні помилки та відхилення від основної дії. Образи, що використані в хореографічному творі розкриті частково. Лексичний матеріал побудований з урахуванням напрямку

	<p>хореографії, але не повністю розкриває зміст номеру.</p> <p>Спектр інструментаріїв використаний балетмейстером на достатньому рівні.</p>
18-9	<p>Постановка хореографічного твору студента виконана на низькому рівні. Основні етапи побудови хореографічного твору виконані з помилками, що порушують цілісність сприйняття номеру. Пластична основа танцю частково відповідає загальній концепції твору, виконується не чітко та не музично. Образи, що використовує постановник не розкриті засобами хореографічної виразності. Музичний матеріал, що використовує постановник не розкритий засобами пластичного рішення.</p>
8-1	<p>Студент на слабкому рівні демонструє власну постановку.</p> <p>Хореографічний твір поставлений з грубими помилками основних законів драматургії хореографічного твору.</p> <p>Номер не розкриває зміст та ідею, обрану постановником ні в лексичному, ні в драматургічному співвідношенні.</p> <p>Музичний матеріал не відповідає ідеї номеру, використана лексика йде в розріз з загальним сприйняттям твору.</p>

6.3 Навчально-методична карта дисципліни

«Мистецтво балетмейстера»

Разом: 180 год., лекційні заняття – 8 год., практичні заняття – 132 год.,

модульний контроль – 10 год.

Модулі	Змістовий модуль I (3 семестр)			Змістовий модуль II (4 семестр)		
Назва модуля	Фольклор як основа розвитку хореографічного мистецтва			Танець з розгорнутою лексикою. Сценічні форми		
Кількість балів за модуль	404			451		
Лекційні заняття	Тема 1 Фольклорні танцювальні форми. Їх стилістична природа. (відвідування – 1 бал) Всього – 1 бал	Тема 2 Сценічна обробка танцювальних форм народного фольклору різних країн. (відвідування – 1 бал) Всього – 1 бал		Тема 1 Сценічно-театральні обробки танцювальних форм. (відвідування – 1 бал) Всього – 1 бал	Тема 2 Розробка частин сценічної дії. (відвідування – 1 бал) Всього – 1 бал	
Теми практичних занять	Тема 1 Фольклорні танцювальні форми. Їх стилістична природа. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 110 балів	Тема 2 Сценічна обробка танцювальних форм народного фольклору різних країн. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 132 бали	Тема 3 Постановка етюдів на основі народно-сценічної хореографії різних народів світу. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 110 балів	Тема 1 Сценічно-театральні обробки танцювальних форм. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 99 балів	Тема 2 Розробка частин сценічної дії. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 121 бал	Тема 3 Постановка танцю з розгорнутою лексикою. (відвідування – 1 бал) 10 балів за роботу Всього – 154 бали
Самостійна робота	-	-	-	-	-	-
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота № 1,2 (50 балів)			Модульна контрольна робота № 3,4,5 (75 балів)		
Коефіцієнт	Третій семестр 404/60 = 6,7			За четвертий семестр 451/100 = 4,5		

6.4 Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінка
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь).
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1-34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.

7.Рекомендована література

Основна література:

1. Захаров Р. Искусство балетмейстера–М.: Искусство, 1954.
2. Захаров Р. Сочинение танца. Страницы педагогического опыта. - М.: Искусство, 1983.
3. Захаров Р. Работа балетмейстера с исполнителем. - М.: Искусство, 1967.
4. Балет. Энциклопедия (под редакцией Ю. Григоровича) – М.: Советская энциклопедия, 1980.
5. Сломинский Ю. Драматургия балетного театра XIX века. – М., 1977.

Додаткова література:

1. Добровольская Г. Н. Танец, пантомима, балет. – Л.: Искусство, 1975.
2. Кандинский В. Точка и линия на плоскости. – СПб.: Азбука-классики, 2004.
3. Кристи Г. В. Основы актёрского мастерства. – М.: Советская Россия, 1970.
4. Лопухов Ф. Хореографические откровения. - М.: Просвещение, 1971.
5. Мочанов Ю. А. Композиция сценического пространства. – М.: Просвещение, 1981.
6. Музыка и хореография современного балета. Сборник статей. Вып.2. – Л., 1977.
7. Новерр Ж. Ж. Письма о танце и балетах. – Л.-М., 1965.